

Milli Mücadele Ruhunun Toplumsal Harekete Dönüşümü: Telgraf Hareketi

The Transformation of the Spirit of the War of Independence into a Social Movement:
Postal Telegraph Movement

Gülcan IŞIK*

Öz

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, Türk milletinin hafızasında derin izler bırakan ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından birini teşkil eden önemli bir olaydır. Nitekim Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan işgaller içinde Türk milletinin en çok tepki gösterdiği hadise İzmir'in işgali olmuştur. Dolayısıyla Kurtuluş Savaşı'nda milletin direnme gücünü harekete geçiren, İzmir'in işgalidir denilebilir. Özellikle de bu tarihten sonra Batı Anadolu'daki şehir ve kasabalardan başlamak üzere, ülkenin hemen her tarafında işgali protesto eden mitingler düzenlenmiş ve yurdun dört bir yanından vilayet, köy ve kasabalardan ilgili makamlara işgali protesto eden telgraflar çekilmiştir. Böylece tüm yurtta telgraflar aracılığıyla başlayan bir toplumsal hareketlenme ortaya çıkmıştır. Çalışmanın konusunu teşkil eden bu telgraflar, İstanbul'a (Padişaha, Sadarete, Dahiliye ve Hariciye Nezaretlerine ve İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine) çekilmiştir. Günümüz toplumsal hareket çalışmalarına, milli tarihimiz içerisinde çok önemli bir dönüm noktası olan İzmir'in işgali ve protesto hareketlerinin analizini kazandırmak amacıyla tasarlanan bu çalışmayla hem alanda var olan örneklerle tarihi bir olayın yeniden okuması kazandırılacak hem de kolektif hareketlerin Türkiye tarihine ilişkin somut veriler sunulacaktır. Bu doğrultuda, 14 vilayetten çekilen telgrafların içerik analizi yöntemiyle incelendiği çalışmada, telgraflarda ortaya çıkan ruhun, Milli Mücadele hareketinin de başlatıcısı olduğu varsayılmaktadır. İnceleme sonunda, hem işgalin Türk milleti üzerindeki etkisi hem de yurdun dört bir yanında aynı tepkiyi veren kolektif bir ruhun varlığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir'in İşgali, Toplumsal Hareket, Telgraf Hareketi, Milli Mücadele.

Abstract

Occupation of İzmir by the Greek on May 15, 1919 was a key event which was engraved in the memory of the Turkish Nation and which constituted one of the turning points of Turkish War of Independence.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Ankara, Türkiye, gulcanisik@gazi.edu.tr.

Indeed, occupation of İzmir was the event which Turkish Nation reacted most among occupations in the aftermath of Mudros Armistice. Thus, this event can be considered as the catalyzer of the national resistance. Notably as of the occupation date, meetings were held countrywide starting in the urban and rural districts in Western Anatolia in order to protest the occupation and telegraphs of protest were sent from villages, towns and provinces all over Turkey. So, a social mobilization was triggered by telegraph throughout the country. These telegraphs which are the subject matter of this study were wired to İstanbul (to Sultan, Grand Vizier, Ministers of Foreign Affairs and the Interior, and to the Representatives of Entente Powers in İstanbul). This study which is designed to make an analysis on the occupation of İzmir, a significant turning point in our national history contributing to today's social movement studies, will present a novel reading for the current examples in the field and yield concrete data regarding Turkish history of social movements. In this regard, this research, which analyzes telegraphs sent from 14 cities with content analysis, assumes that the spirit emerging from the telegraphs are the starter of National Struggle movement. As a result, the study reveals the influence of the occupation on the Turkish Nation and the presence of a collective spirit which gives the same reaction throughout the country.

Keywords: Occupation of İzmir, Social Movement, Telegraph Movement, War of Independence.

Giriş

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümleri, Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin Osmanlı Devleti'ni parçalamayı öngören vaatlerini gerçekleştirebilecekleri uygun bir zemin yaratmıştı. İzmir'in işgaline karar veren İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, 14 Mayıs 1919 tarihinde, işgalin Amiral Calthorpe tarafından yürütülmesini uygun bulmuşlardır (Akşin, 1986, s. 179-181)¹.

Oysaki İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline Paris Barış Konferansı'nda karar verilmiştir. Venizelos, 30 Aralık 1918 tarihli konferansta, iddialarını bir muhtıradan belirtmiş ve bunları savunmuştur. Venizelos konferansta sunduğu muhtırasında, Ermenilerin isteklerinin de yerine getirilmesi gerektiğini belirterek, bu isteklerini Wilson'un barışı korumak için ileri sürdüğü prensiplere dayandırmak istiyordu. Bu prensip, “halen Osmanlı idaresinde bulunan diğer milletlerin varlıkları hiçbir baskıya maruz kalmaksızın, otonom bir şekilde, kendilerini tam inkişaf imkânları mutlak bir teminat altına alınacaktır” hükmü idi. Gerçekte bu hükmün, azınlığın çoğunluğu hükmü altına almak manasında olamayacağı oldukça açıktı. Fakat Venizelos, buna dayanarak, Yunanistan hesabına, üzerinde hak iddia ettiği bölgede Rumların çoğunlukta olduğunu söylüyor ve bunu teyit için de bir takım istatistikler gösteriyordu. Bütün bu sebeplerden dolayı Venizelos, Wilson prensiplerindeki özerklik şeklini de kabul etmiyor, bütün bu bölgelerin Yunanistan'a ilhakını istiyordu (Selvi, 2007, s. 7).

Bu sırada İzmir'de faaliyet gösteren Yunanlıların işbirlikçi cemiyetleri tarafından Rumların taşkınlıkları da günden güne artmaya başlamıştı. Rumların güttükleri asıl amaç, Türklerin

1 İngilizer, savaşı'n başında tarafsızlığını ilan eden Yunanistan'ı kendi taraflarına çekebilmek için “Megali İdea” doğrultusunda bir takım vaatlerde bulunmuşlardı. Çünkü İngilizer, bu bölgelere güçlü bir İtalya yerine; kendilerine bağlı, zayıf bir Yunanistan'ın yerleşmesini kendi çıkarları için daha faydalı görüyorlardı (Selvi, 2007, s. 8).

sabrını taşıyıp karışıklıklara sebebiyet vermek, ardından bölgede güven sağlanamıyor diye Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini sağlamaktı (Kurat, 1986, s. 407). Böylece 12 Mayıs 1919'da müttefikler, Venizelos'a Yunanların İzmir'i işgal etmeleri serbestliğini vermişlerdir.

İzmirli Rumlar ise işgal haberini 13 Mayıs Salı günü öğleden sonra Aya Fotini Kilisesi'nde Mavrudis tarafından okunan Venizelos'un beyannamesiyle öğrenmişlerdi. Venizelos'un İzmir'in işgaline dair beyannamesinde; Yunan hürriyetiyle cins ve mezhep farkı olmadan, eşitlik ve adalet bahşedeceklerini, İzmir'deki etnik unsurlara itimat ve emniyet telkin edilir ve kardeşlik hisleri gösterilirse, Yunan milli menfaatlerine mükemmel şekilde hizmet edilmiş olunacağı belirtilmişti (Taçalan, 2007, s. 216-217).

Gelinen noktada 15 Mayıs 1919'da Yunan palikaryalarının İzmir'e ayak basmaları, bütün yurttaki derin bir üzüntü ve infiale sebep olmuştu. Yunan askeri sahile ayak basar basmaz halkı "Yaşasın Venizelos" diye bağırma ve alkışlamaya zorlamıştır (Mısıroğlu, 1976, s. 49-50). Neticede İzmir telgrafçılarının işgal haberini tüm yurttaki telgraf merkezlerine ulaştırmalarıyla da toplumsal hareketlenmenin fitili ateşlenmiştir. İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'ye (2000) göre İzmir'in 1919 Mayıs'ında Yunanlılar tarafından işgali, yalnız Türk Milliyetçiliği hareketini yaratmakla kalmamış, aynı zamanda 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'nın da nedeni olmuştur (s. 7). Zira kolektif davranış tiplerinin ortaya çıkmasında sosyal yapı, birinci etkindir (Şentürk, 2006, s. 36). Bu noktada Neil Smelser'in kolektif davranış fikri, sosyal sistemin kriz unsurlarıyla ve onu yeniden inşa etme çabalarıyla uyumdadır (akt. Touraine, 1985, s. 752). Smelser, "yapısal gerilimi" kolektif eylem için gerekli bir koşul olarak vurgular. Ona göre değişime yönelik her çaba, bir gerilimin sonucu olmak zorundadır (akt. Jasper, 2002, s. 539). Bu nedenle, Alain Touraine'in (1985) de belirttiği gibi toplumsal hareketler de kültürel kalıbın sosyal kontrolü etrafındaki çatışmalara atıfta bulunmaktadır (s. 760). İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, Türk Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından birini teşkil eden ve Anadolu'da başlayan işgaller içinde Türk milletinin en çok tepki gösterdiği önemli bir olaydır. Çünkü o tarihe kadar bir kısım vatanperver ve ileri görüşlü asker Mütareke sonrası ortaya çıkan tabloya bakarak uzun vadeli bir kurtuluş ve çözüm arayışını görmüşken, İzmir'in işgalinin ardından aydınlar ve geniş halk kesimleri de işin ciddiyetinin farkına varmışlar ve bağımsızlığa ulaşacak en emin yolda ilerlemek üzere bir arayış içerisine girmişlerdir (Özsoy, 2007, s. 131). Dolayısıyla Kurtuluş Savaşı'nda milletin direnme gücünü harekete geçiren, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgalidir denilebilir (Sarıhan, 2004, s. 118). Çünkü alınan ilk haberlerden, facianın boyutları açıkça anlaşılıyordu. Ayrıca işgalin İzmir'le sınırlı kalmayacağından korkuluyor ve hatta bunun ilhaka dönüştürülmesi ihtimali korkuları daha da arttırıyordu. Bu sebeple, Batı Anadolu'daki şehir ve kasabalardan başlamak üzere, ülkenin hemen her tarafında işgali protesto eden mitingler düzenlenmiş ve yurdun dört bir yanından vilayet, köy ve kasabalardan ilgili makamlara işgali protesto eden telgraflar çekilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 2009, s. 153-154).

Böylece tüm yurttaki telgraflar aracılığıyla başlayan bir toplumsal hareketlenme ortaya çıkmıştır. Çalışmanın konusunu teşkil eden bu telgraflardan bazıları padişaha, Sadarete, Dahiliye ve Hariciye Nezaretlerine, bazıları da İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderilmiştir. Ancak İtilaf Devletleri'ne gönderilen telgraflar ya bilgi vermek ya da ilgililere iletilmesi amacıyla Sadaret

makamına gönderilmiştir. Sadarete ve Padişaha gönderilen telgraflarda, bilhassa hükümetin İzmir konusunda gerekli teşebbüslerde bulunması istenilmektedir. İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderilen telgraflarda ise özellikle Wilson Prensipleri'ne dayanılarak hak, hukuk ve adalet ilkeleri üzerinde durulmaktadır. Günümüz toplumsal hareket çalışmalarına, milli tarihimiz içerisinde çok önemli bir dönüm noktası olan İzmir'in işgali ve protesto hareketlerinin analizini kazandırmak amacıyla tasarlanan bu çalışmayla alana, hem tarihi bir olayın farklı bakış açısıyla ilk kez yeniden okuması kazandırılacak hem de kolektif hareketlerin Türkiye tarihine ilişkin somut veriler sunulacaktır. Söz konusu telgrafların tamamı Prof. Dr. Haluk Selvi'nin (2007) İşgal ve Protesto adlı eserinde Osmanlı Türkçesiyle yer almaktadır. Kitapta 14 vilayet ve 16 bağımsız mutasarrıflık merkezlerinden, kazalarından ve köylerinden çekilmiş toplam 686 adet telgraf yer almaktadır. Bu çalışmada, 14 vilayetin merkez sancağından çekilen toplam 64 adet telgraf günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Telgrafların içerik analizi yöntemiyle incelendiği çalışmada, telgraflarda ortaya çıkan ruhun, Milli Mücadele hareketinin de başlatıcısı olduğu varsayılmaktadır. İncelemenin kendi içerisinde sistematizasyonu sağlamak için iki ana altı da alt kategori belirlenmiştir. İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri ana kategorilerdir. Bilgi ve Destek, Talep ve Tehdit ilk kategorinin; Kınama, Talep ve Tehdit ise ikinci kategorinin alt kategorileridir. Aynı ilden farklı zamanlarda çekilen telgraflarda aynı ifadelere rastlandığından, tekrara düşmemek adına telgraflar kategoriler bazında bir bütün olarak analiz edilmiştir.

Buna göre, İstanbul Hükümeti kategorisine padişaha, sadrazama, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığına gönderilen telgraflar dahil edilmiştir. İtilaf Devletleri kategorisinde ise İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri temsilcilerine yönelik telgraflar ve çalışma kapsamında incelenen tüm telgraflardaki İtilaf Devletleri'ne yönelik söylemler ele alınmıştır. Kimi telgrafta yumuşak ve olumlu bir dil kullanılırken, kiminde daha sert ve tehdit içeren ifadeler yer almaktadır. Buna göre Bilgi ve Destek alt başlığında vilayetlerden padişaha ve hükümetine yönelik bağlılık ve destek ifadeleri ile İzmir'in işgali karşısında il, kasaba ve köylerinde meydana gelen olayların bilgilendirme mesajları alınmaktadır. Kınama alt başlığında; İzmir'in Yunanistan tarafından haksız işgali ve işgal sonrası yaşanan olumsuz gelişmeler karşısında Türk milletinin ruhunda uyanan tepkilerin ifade biçimleri incelenmektedir. Talep alt başlığında; halkın hem İstanbul Hükümeti'nden hem de İtilaf Devletleri temsilcilerinden özellikle de İzmir'in işgaline ve bu işgalin ilhaka dönüşmesine ilişkin kaygı ve talepleri ele alınmaktadır. Tehdit başlığında ise, işgalin derhal son bulmasına yönelik açıktan ve üstü kapalı tehdit söylemleri dahil edilmektedir.

Toplumsal Harekete İlişkin Kuramsal Çerçeve

Sosyolojinin diğer alt dalları gibi klasik kolektif davranış teorisi de genel bir toplum tasavvuruna sahiptir. Bu modelde, bireysel ve toplumsal hareket modernliğin tarihsel sürecinin bir sonucu olarak görülmektedir. Birey ve toplumsal hareket, insanın kendisini geleneksel bağların (din, akrabalık, vs.) boğuculuğundan özgürleştirdiği bir tarihsel süreç içine oturtulur. En açık ifadesini Smelser'da bulan bu yaklaşıma göre kolektif davranış, modernleşme sürecinin doğurduğu yapısal değişimlere tepki olarak ortaya çıkan irrasyonel ve geçici hareketler olarak

değerlendirilmektedir². Bu tip bir analiz ilk önce toplumsal hareketleri uç olarak nitelemekte, fakir ve köksüz insanların da bu hareketlerin toplumsal tabanını teşkil ettiğini ileri sürmektedir. İkinci olarak, toplumsal hareketleri modernleşme sürecinin meyvelerinden herkes faydalandığında zayıflayacak geçici bir olgu olarak algılamaktadır. Dolayısıyla klasik toplumsal hareketler sosyolojisi, değişimin gerçek dinamisinin toplumda değil tarihte yattığını ileri sürmektedir. Bazı tarihselci öngörüler ışığında tarihin önceden belirlenmiş kurallarına göre ilerleyen bir toplum tasavvur eden klasik yaklaşım, toplumsal hareketleri belirli evreler çerçevesinde ele almakta ve bu hareketleri süregiden yapısal değişimlerin sadece birer yansıması olarak nitelendirmektedir. Diğer bir deyişle bu bakış açısında toplumsal hareketler, sosyal ve ekonomik kriz zamanlarında ortaya çıkan birer “ateş” gibidir (akt. Çayır, 1999, s. 13-14).

Aslında kolektif davranış ve toplumsal hareket çalışmalarını sağlam temellere oturtan Herbert Blumer'dir. Blumer'a göre kolektif davranış,

...büyük ölçüde kendiliğinden, kuralsız ve düzensizdir. Bir toplumda dengesizlik ve huzursuzluğun var olması otomatik olarak kolektif tepki olması anlamına gelmez. İkinci olarak, bir grup insan var olan rahatsızlıklarını birbirleriyle paylaşır ve bir şeyler yapılması konusunu tartışır. Böylece toplumdaki huzursuzluklar yayılır. Toplumsal düzendeki bozukluklar ve bu konudaki huzursuzluk tesadüf, sirayet (bulaşma), duyarlılık, etkiye açıklık ve karşılıklı etki ile ortaya çıkar. (akt. Uysal, 2007, s. 34)

Blumer'in görüşünde, toplumsal huzursuzluklar düzenli ve planlı bir biçimde ortaya çıkmak yerine, daha çok rastgele süreçlerle ve faktörlerle ortaya çıkar. Bu süreçte insanların etkiye açık olması ve bazı konularda duyarlı olması belirli bir konuda ikna olmalarına yardımcı olmaktadır. Blumer, kolektif davranışın irrasyonel olduğunu reddederek, bu tür davranışın da rasyonel ve anlamlı bir davranış olduğunu söylemektedir. Ona göre kalabalık eylemler bulaşıcı döngüsel tepkilerle oluşur (akt. Uysal, 2007, s. 34).

Toplumsal hareketlerin incelenmesi esasta değişen değerler ve normlar kadar, değişen sosyal düzen ve kültürel değişmeyi de kapsamaktadır. Toplumsal hareketler, insan ilişkilerinde etkileşime biçim verme süreci ve bazı sosyal müesseselerde ortaya çıkan değişmeyi sağlamak için de yürütülen kolektif eylem biçimleridir. Giddens (1999), toplumsal hareketleri “yerleşik alanın dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu bir çaba” olarak açıklamaktadır (s. 540-541). Herhangi bir kolektif davranış şekline farklı olan toplumsal hareketler, sabit (kararlı), organize edilmiş ve sürekli (Şentürk, 2006, s. 35). Dolayısıyla bir kolektif davranış türü olan toplumsal hareketler, devamlı olması ve organize edilmiş olması gibi özellikler taşıması açısından diğer hareketlerden ayrılmaktadır. Üzerinde anlaşılabilir ortak bir amaç ve belirlenmiş bir hedef, belli bir birikim sonunda şekillendiği için de bir sürekliliği ve organize edilmeyi gerektirir. Dolayısıyla toplumsal hareketler, paylaşılan toplu kimliğin temeline dayalı olarak toplum çatışmasıyla bağlantılı bireyler ve/veya organizasyonlardır (Diani, 2001, s. 7). Gerhard Kessler'e (1985) göre de her toplumsal

2 Le Bon'a (2005) göre de kolektif davranış düzensiz, karşıt ve kendiliğinden isyan eylemidir ve şiddete eğilimlidir (s. 23-29).

hareket bir zaman içinde kendisine sabit, sağlam bir şekil vermeye eğilimlidir, yani her hareket muhakkak bir şekle bürünür (s. 129-131). Halkın fikir hayatı ne kadar serbest ve gelişkin ise, toplumsal hareket ve fikir akımları da o kadar zengin ortaya çıkar.

Toplumsal hareketler, sosyo-politik durumun benzer özelliklerine sahiptirler ancak yine de onları tanımlamak zor olabilir. Çünkü toplumsal hareketler, genel olarak çoklu ortak eylemlerden oluşmaktadır. Kolektif eylem, insanların ortak bir amaca ulaşmak için tekrar tekrar veya belirli bir süre boyunca birlikte yaptıkları, paylaştıkları şeylerdir ve gittikçe artan şu durumlar için izlenen bir yol olmaktadır: Resmi temsilcilik kullanmak istemeyenler için geliştirilmiş bir ses veya vasıta olarak, sosyal dışlanma karşısında olan ve karar alma sürecine daha geniş katılım için, daha şeffaf ve daha sorumlu ulusal hükümetler ve uluslararası yönetim için, insanların kendilerini çevrelerindeki dünyadan dışlanmış hissettiklerinde ve siyasal kurumların toplumu nasıl yönettiği konusunda derin bir güvensizlik hissettiklerinde ortaya çıkar. Toplumsal hareketler hem demokratik hem de baskıcı devletlerde ortaya çıkan sosyal, kültürel, politik veya ekonomik endişeleri yerel, ulusal veya ulus ötesi olarak inceler. Bazı sosyal hareketler mevcut sistemi iyileştirmeye çalışabilir, bazıları radikal ve devrimci fikirler ve bazıları hakları genişletmeye ya da sınırlamaya çalışabilir. Bazıları şiddet kullanır, bazıları kullanmaz (Bhonagiri, 2016, s. 1). Buna göre toplumsal hareketler, temelde birçok çelişkiyi içeren yapısal bir bileşimle karşılaşılması sonucunda belirli bir örgütlenme biçimiyle doğarlar. Sistem açısından her toplumsal hareket ise, düzenin korunmasını amaçlayan siyasal aygıtın müdahalesine yani karşı hareketine neden olur. Buna göre toplumsal hareket, bir anlamda da yenilik öneren ve toplumsal ortaklığı bir eylem grubuna dönüştürme başarısına dayanan bir oluşum grubu olarak da tanımlanabilir (Castells, 1983, s. 270-273).

Bu çerçevede toplumsal hareketleri, genel olarak toplumsal yapılar arasında süregelen çatışmada oluşan ve kolektif eylem biçimleri olarak ortaya çıkan hareketler şeklinde tanımlamak gerekmektedir (Collas, 2002, s. 69). Aslında sosyal ve politik karşı çıkışların bir sonucu olarak değerlendirilmesi gereken toplumsal hareketlerin tanımlayıcı öğelerinden birisi de, araçlarının değişime açık olmasıdır (Mucchielli, 1991, s. 7). Özellikle bu durum, son yıllarda yapılan toplumsal hareket çalışmalarında ortaya çıkmış ve toplumsal hareketlerin iletişimsel eylem boyutunun ağırlık kazanmasına yol açmıştır (Collas, 2002, s. 69).

Toplumsal hareket üzerine çalışmalar gerçekleştiren akademisyenler, söz konusu hareketlere her biri aynı olmasa da bazı özellikler atfetmişlerdir. Örneğin, Robert K. Merton (1983) bugün genel anlamda vuku bulan toplumsal hareketlerin üç temel nitelik taşıdığını öne sürmektedir. Buna göre, toplumsal hareketler belirgin amaçlar peşindedir, uyum sağlayan organizasyonlardır ve birleştirici bir ideolojiye sahiptir (s. 434). Alberto Melucci ve Leonardo Artvizer (2000) de toplumsal hareketlerin üç karakteristiğini dayanışmanın bozulması, var olan çatışmanın halkça sunumu ve eylemin meydana geldiği sistem içinde uyumluluğun limitlerinin bozulması olarak ayırmaktadır (s. 518). Kolektif eylemin çağdaş formlarına başvurulduğunda, bu karakteristiklerin her biri kültürel çoğalma ve toplumsal karmaşıklık ile ilgilenen yeni bir yönetime izin vermektedir. Farklı şekilde adlandırılmasına rağmen, aslında bu özellikler özünde birbirine oldukça benzerdir.

Melucci (2004) de bu noktada toplumsal hareketlerin amacının iktidarı ele geçirmek ve sistemi tümünden değiştirmek olmadığını açıkça vurgulamıştır (s. 271). Bununla birlikte toplumsal hareketlerin birçoğu, insanların denetimleri ötesindeki siyasal ve ekonomik güçler karşısındaki adaletsizliğe ve çaresizliğe tepki duygularına da karşılık vermektedir (Fuantes ve Frank, 1990, s. 35-36).

Toparlayacak olursak, toplumsal hareketler harekete geçirmek için mücadele ettikleri “sorunu” aktif olarak çerçevelemekte ya da yeniden biçimlendirmektedirler. Bu nedenledir ki, toplumsal hareketler yeni bir hayat düzeni kurmak için girişilen kolektif eylemler olarak da görülebilirler (Fuchs, 2006, s. 109). Bu noktada topluluklara fikirler, kimlikler ve hatta idealler sağlayan kolektif oluşum anında en iyi tasarlanmış geçici kamusal alanlar gibidirler (Eyerman ve Jamison, 1991, s. 4) Çünkü toplumsal bir hareket, “otoriteleri hedef alan talep temelli kampanyaları; özel amaçlı dernekler dâhil olmak üzere halk toplantıları, medya bildirimleri ve gösteriler gibi bir dizi iddiada bulunma performanslarını ve birliğin, sayıların, bağların amacının değerini kamusal olarak temsil eder” (Tilly, 2004, s. 7). Nihayetinde toplumsal hareketler, toplumun değerlerini ve kurumlarını dönüştürmek amacıyla girişilen, yenilgi gibi kesin zaferle de sonuçlanabilen maksatlı kolektif eylem biçimindedir (Castells, 2004, s. 3).

Halk İsyanda Vatan İşgalı Altında: İzmir’in İşgali ve Kolektif Ruhun Uyanışı

Yunanların İzmir’i işgali sırasında pasaport iskelesi civarında başlayan olaylar, kısa sürede şehirde Yunanların Türkleri tacize, hakarete hatta mezalime varacak eylemlere girişmeleriyle devam etmiştir (Çukurova, 1987, s. 461-471)³. Böylece, uzun süreden beri sessiz bir çılgıca bürünmüş vatansever gençler, İzmir’e Yunanlıların ayak bastığını duyunca “Artık Yeter!” demiş ve Redd-i İlhak prensibini yayınlamışlar (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 2009, s. 153) ve İlhakı Red Heyet-i Milliyesi’nin teşkil edilmesini sağlamışlardır. Heyet, 14 Mayıs 1919 akşamı İzmir halkını adeta uyanışa ve direnişe sevk eden duygusal ve dokunaklı şu beyannameyi kaleme almıştır:

Ey bedbaht Türk, Wilson prensipleri unvan-ı insaniyet karinesi senin hakkını gasp ediyor ve namusun yırtılıyor. Artık kendini göster. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok. Fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen büyük bir kitle olduğunu ilan ve ispat et! Bu, sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsrân ve nikbet fayda vermez. Binlerle, yüz binlerle Maşatlığa koş ve Heyet-i Milliyе’nin emrine itaat et. (Karlı, 2004, s. 134-135; Özsoy, 2007, s. 129-130)

Haydar Rüştü Öktem (1991), bu bildiriye “İzmir gençliğinin eseri” olarak anmaktadır (s. 67). Bildiriler, sultani öğrencileri ve İhtiyat Zabıtları Cemiyeti tarafından Türk mahallelerinde dağıtılmıştır. Bu beyannameden sonra gece yarısı İzmir’de Maşatlık’ta (Yahudi Mezarlığı’nda) büyük bir miting yapılmıştır. Milli Mücadele ruhunun toplumsal bir harekete dönüşümünün ilk göstergesi sayılabilecek bu olayda halk, “Vatanını seven Yahudi Mezarlığı’na gelsin!” diye bağırarak,

3 Yunan askerlerince başta İzmir ve çevresi olmak üzere Ege, Trakya, Marmara ve İç Anadolu gibi bölgelerde, gasp, yağma, işkence, katliam türünde vahşet ve zulümler yapılmıştır. Sadece Kuzey Ege Bölgesinde 7 bine yakın Müslüman katledilirken, yakılan bina sayısı 13 bin civarındadır (Ayışığı, 2002, s. 777-779).

mahalle mahalle gezen gençlerin ve öğrencilerin çağrısına uymuşlardır (Apak, 1990, s. 12). Fakat yapılan bütün bu görkemli gösteriler ve halkın yoğun ilgisi, Osman Özsoy'un (2007) da dediği gibi, İtilaf Devletleri'ni işgal konusundaki niyetlerinden vazgeçirmeye yetmemiştir (s. 130).

İzmir'in işgalini 15 Mayıs 1919 günü öğrenen Damat Ferit Hükümeti, aynı gün bir bildiri yayımlama gereğini duymuştur. Bu bildiri de, verilen notada Yunanlılardan söz edilmediğine işaret edilerek, hükümetin aldatıldığından söz edilmiştir. Fakat sonuç olarak hükümetin "devlet ve millet haklarını korumak için kendine düşeni yaptı" öne sürülerek halk, "sükûnet ve ağırbaşlı davranmaya" çağrılmıştır (Türkmen, 2016, s. 31). Oysaki söz konusu tarihte Yunanlıların işgal günü yol açtığı facialar Anadolu'da bile duyulmuş, ancak tıpkı İstanbul Hükümeti gibi İtilaf Devletleri de bu facialara hiçbir tepki göstermemişlerdir. Nitekim işgalden hemen sonra, şehrin Türk halkının ileri gelenlerinden bazılarının Müftü Rahmetullah Efendi'nin başkanlığında, Amiral Calthorpe ile görüştüklerinden bahseden Umar, Calthorpe'un heyetle çok kısa süreliğine görüştüğünü ve yaşanan Yunan faciasına ilişkin olarak da "Bağlaşık devletlerce İzmir'in işgaline Yunan kuvvetleri memur edilmiştir. Bu kuvvetlerin komutanı da, güvenlik için ve kendisine verilen görevin iyi yapılması için istediği ve gerekli gördüğü tedbirleri almaya yetkilidir. Ben buna karışmam" dediğini kaydetmektedir (Umar, 1974, s. 194).

İzmir'in işgaline karşı oluşturulan toplumsal hareketlilik elbette ki Kurtuluş Savaşı için büyük bir moral ve destek yaratmıştır. Zira bunun başlamasında da Redd-i İlhak prensiplerini yayınlayan gençliğin yaktığı ilk ateş etkili olmuştur, çünkü Zeki Sarıhan'ın (2004) da belirttiği gibi, Kurtuluş Savaşı yılları gençliğin ideolojisinde en önde, milliyetçilik gelmektedir. Kurtuluş Savaşı'nın İttihat ve Terakki'nin İkinci Meşrutiyet'ten beri yetiştirmekte olduğu milliyetçi bir gençliği hazır bulduğunu belirten, gençliğin Türk tarihinin onur duyulacak bir tarih olduğunu düşündüğünü ve Türklüğü küçümseyen anlayışlara tahammül edemediğini, İslamiyet'in değerlerini de Türklüğün değerleri içinde ele aldığını kaydetmektedir. Bu nedenle, gençliğin kendisini "asri", yani "çağdaş" olarak tanımladığını söylemektedir (s. 15).

İzmir'in işgaliyle meydana gelen olaylar ve sonrasında yaşanan gelişmeler, yıldırım hızıyla yurdun dört bir köşesine yayılarak her vatandaşın kalbinde derin tepkiler uyandırmıştır. Başta Darülfünûn öğrencileri ve hocaları olmak üzere bazı gazeteler, aydınlar, sivil toplum örgütleri ve en önemlisi de sivil halk tüm dünyaya haksız işgali ve yaşanan olayları duyurma gayretiyle ve elbette temelinde yatan bağımsızlık arzusuyla bir araya gelerek toplumsal bir hareketlenme gerçekleştirmişlerdir.

Örneğin, 6 Haziran 1921 günü bütün dünya gençliğine seslenen bir bildiri kaleme alınır. Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği'nin yayımladığı bu bildiri de, Ege ve Marmara Bölgesi'ndeki Yunan zulümleri anlatılmakta, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilerinden oluşan soruşturma kurulunun da Yunan zulümlerini doğruladığı belirtilmektedir. Edebiyat Fakültesi, İzmir'in işgaliyle Yunanlıların yaptığı kötülükleri anlatmak için Fecayi Komisyonu kurmuş, ele geçirdiği kanlı olayların fotoğraflarını çoğaltarak yabancı ülkelere göndermiştir (Sarıhan, 2004, s. 152). Yine aynı şekilde 17 Mayıs 1919 tarihinde Darülfünûn'un konferans salonunda yapılan protesto toplantısında öğrenciler, 18 Mayıs gününü Milli Matem Günü ilan etmişlerdir (Sunata, 2006, s. 33).

Başkentten başlayan mitinglerin ardından, Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasabalarında da mitinglerin ardı arkası kesilmemiştir. Mitinglerin örgütleyicileri arasında en önde yer alan gençlerin yanında cemiyetler vardır. Bununla birlikte işçi dernekleri ve kadın cemiyetleri de harekete aktif bir şekilde dâhil olmuşlardır. Cephe hattında bulunanlar ise oluşturdukları Kuva-yı Milliye birlikleri ile köy köy dolaşarak bu fikri kamuoyuna yaygınlaştırmaya çalışmışlardır (Türkmen, 2016, s. 38). Bu mitingler, milli duygular etrafında kenetlenen kitleleri harekete geçirmiştir. Nitekim Kuva-yı Milliye ruhunun bütün vatan sathına yayılmasında, birlik ve beraberliğin sağlanıp pekiştirilmesinde şüphesiz bu toplantı ve mitinglerin rolü çok büyük olmuştur.

Bütün baskılara rağmen, Türk basını da milletin duygularına tercüman olarak, İtilaf Devletleri'ne karşı medeni cesaretle mücadele edebilmek için halkın milli duygular etrafında birleşmesinde etkili olmuştur. Basında çıkan haberler ve işgal bölgesinden daha içerilere doğru canını kurtarıp kaçabilen Türklerin anlattıkları ve işgalin genişlemesiyle artan facialar ve kıyımların bütün ülke genelinde öğrenilmesi, milletin ruhunda nefret fırtınalarının büsbütün kabarmasına zemin hazırlamıştır (Türkmen, 2016, s. 31).

Telgraflarla Ortaya Çıkan Bağımsızlık ve Milli Mücadele Hareketi

İşgal gününün faciaları çok kısa zamanda bütün yurttan ve dünyada duyulmuştu. İzmirli Türk telgrafçıları, İngiliz subaylarının denetimine rağmen gizlice çektikleri şu telgrafla, haberi bütün yurda yaymışlardı:

İzmir, Yunanlılar tarafından işgal olundu. Şehirde katliam bütün şiddetiyle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allah'ını, Vatanını, Dinini seven Vatan Ordusuna imdat etsin. Bu telgrafi ele geçirmiş olan muhabere memuru arkadaşlarımızdan Allah aşkına rica ederiz. Açık olan bütün hatlarla memleketin her tarafına yetiştirsinler. Onlar da, gönderdikleri yerlere bizim ricamızı tekrarlasınlar. Namuslarına, vatanperverliklerine, erkekliklerine havale! (Umar, 1974, s. 189-190)

İzmir'in işgalini protesto eden telgrafları alan Sadrazamlık makamı, bir taraftan bunları İçişlerine, Dışişlerine ve ilgili devletlerin İstanbul'daki devlet temsilcilerine iletirken diğer taraftan da vilayetlere cevap vermeye çalışıyordu. Padişah, İzmir'in işgal edileceğini 14 Mayıs günü öğrenmiş, Menteşe ahalisi kendisine durumu bildiren ve vatanlarının korunmasını isteyen telgrafi 15 Mayıs'ta çekmişlerdi. Padişah, vilayetlerden gelen telgraflara sadrazam tarafından cevap yazılmasını istemişti. Damat Ferit Paşa da 18 Mayıs 1919 tarihinde İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da bulunan temsilcilerine (önceki bölümde metni sunulan) nota vererek, Yunanistan'ın bu haksız işgalinin sonlandırılmasında İtilaf Devletleri'nin adaletine güvendiklerini bildiriyordu. Diğer taraftan İzmir'in işgali ile ilgili çekilen protesto telgraflarından rahatsız olan hükümet, 18 Haziran 1919'da bir karar alarak bunu bütün telgrafhanelere göndermişti. Bu karara göre, Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin verecekleri telgrafların çekilmemesi, bütün telgrafhanelere Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü tarafından emrediliyordu (Selvi, 2007, s. 22-23).

Tüm yurttta başlayan mitingler ve işgali protesto telgrafları üzerine Harbiye Nezareti, ülkedeki bu faaliyetlerin mahiyetinin ne olduğu konusunda o sırada Havza'da bulunan Mustafa Kemal Paşadan aydınlatıcı bilgi istemiştir. Mustafa Kemal Paşa verdiği cevapta, İstanbul'a çekilmiş olan bütün telgrafların milletin işgaller karşısındaki memnuniyetsizliğinin bir sonucu olduğunu, bu duygunun ülkenin her köşesine yayıldığını, yani umumi olduğunu, devlet memurları ile ordunun şimdilik tarafsız kaldığını belirtmiştir (Tosun, 1996, s. 71).

Bu gelişmeler ve bilgiler ışığında, aşağıda çalışma kapsamında ele alınan telgrafların içerik analizi sunulmaktadır. İncelenen telgraflarda vilayet bazında tepkilerin nasıl dile getirildiğinin daha net görülebilmesi adına çözümleme vilayetlerin her birinin tek tek belirlenen kategorilere göre incelenmesiyle gerçekleştirilecektir. Böylece, söz konusu dönemin önemli gelişmeleri karşısında, tüm yurdun sosyolojik ve siyasi çözümlemesi de yapılmış olacaktır. Çözümlemede telgraflarda yer alan ifadeler, orijinal haline müdahale edilmeden italik olarak aktarılmıştır. Bu nedenle ifadelerde yer yer cümle düşüklüklerine rastlamak mümkündür. Sayfa sayısı kısıtlılığı da göz önünde bulundurularak, vilayetlerdeki her bir telgraf bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

İstanbul Hükümetine

Bilgi-Destek

Ankara Sancağı: “İzmir'in işgali olayından doğan keder ve genel üzüntüyü göstermek ve ulaştırmak üzere bugün il merkezinde otuz bini aşkın halk ve okul öğrencileri... Hacı Bayram Veli Hazretlerinin ulu türbesinde toplanarak yüce Tanrı'nın huzurunda avuç açıp yalvardıklarını söylemeleri gibi buna benzer olarak padişaha aşırı bağlılık ve vatanın korunması yolunda halifelüğün emir ve fermanlarını her zaman bekleyerek canlarını vermeye hazır bulduklarını dile getirerek...” [25 Mayıs 1919] (s. 37-38).⁴

“... bugün il merkezinde “Kadınlar Bahçesi” kız okulunda toplanan on üç bin Türk ve İslâm kadınları adına İstanbul'da İtilaf Devletleri ve Amerika temsilcilerine çekilip... bir sureti ... arz olunur...” [28 Mayıs 1919] (s. 38).

Aydın Sancağı: “Ateşkesin kesin ve açık hükümlerine karşı saldırıya geçen Yunanistan'ın zorbalıkla Bergama kazasını işgal altına alması Bergama, Soma, Kırkağaç kazalarını oluşturan dört yüz bin İslâm'ın haklı olarak çalkantı ve heyecanlanmasına neden olmuştur... Bundan dolayı İslâmlar Makedonya'da olduğu gibi canlarına namuslarına el uzattırmamak için silaha sarılarak... Beş seneden beri boşuna akıtılan kanlar artık yeterli görülerek Yunanistan'ın haksızlıklarına son verilmesini bekleriz.” [17 Haziran 1919] (s. 67).

Diyarbakır Sancağı: “Yunan askerlerinin İzmir'deki kıyım ve edep dışı alçakça hareketlerini duyan bu yöre halkı, son derece çalkantı içindedir. Her taraftan büyük devletler temsilcilerine başvurular uzayıp gitmektedir...” [22 Mayıs 1919] (s. 85-86).

4 Tüm telgrafların orijinal kaynağı Haluk Selvi'nin söz konusu eseri olduğu için telgrafların sonuna yalnızca sayfa numaraları yazılacaktır.

“...işgalin keder’i haberi belâya sürükler gibi Diyarbakır ve çevresini karma karışık ederek büyük bir heyecan içinde bıraktı. Her tarafta alçakçasına yaşamaktansa onurla ölmek ümitsizlik veren sese göre daha güzel geliyor...” [20 Mayıs 1919] (s. 84-85).

Edirne Sancağı: “...toplanan binlerce halk, padişahımız efendimizin topraklarını savunma ile iş başındaki hükümetin çalışma ve girişimlerine bütünüyle arka çıktıklarını, Osmanlı devletinin cezalandırılmasına ve Yunanlıların memleketimizi işgal fikirlerine karşı Edirne ve çevresinde bulunan İslâm topluluğu Osmanlı bayrağı altında ve onlarla beraber yok oluncaya kadar uğraşacaklarına söz verip yemin ettikleri ve bu durumu İstanbul’daki siyasi temsilciliklerine bildirdikleri arz olunur.” [23 Mayıs 1919] (s. 101).

“Varlığı için bugün yalnız bir kalp ve fikir taşıyan bütün millet, hükümetin vatan savunmasına hayatını bağlamıştır. Ne Times gazetesinde ne başkalarının Osmanlı padişahlığının parçalanma ve bölünmesine ilişkin yayımlarını dinlemeye kesinlikle dayanamaz. Osmanlı padişahlığının hukuksal varlığı Tanrısal ve sarsılmazdır...” [24 Mayıs 1919] (s. 101).

Erzurum Sancağı: “...büyük bir miting düzenlenmiş ve miting kurulu tarafından gerekli makamlara, İtilaf Devletleri temsilcilerine telgrafla başvurulmuştur. Bu haber il merkezi ve bağlısı yerlerde olağanüstü güzel bir etki bırakması yönüyle her tarafta mitingler düzenlenerek başvuruda buldukları, alınan haberlerden anlaşılıp milletin bu konuda gösterdiği yurtsevere yakışır yoldaki duyguları ve ortaya koyduğu olgunluk eseri hareketler takdir edilmeye değer bir haldedir...” [18 Mayıs 1919] (s. 135).

“...hükümetin bu konudaki her türlü hareket ve yurtsevere yakışır yoldaki çalışmalarına arka çıkılacağı bütün Erzurumlulardan oluşarak düzenlenen mitingde karar verilmiştir” [19 Mayıs 1919] (s. 135).

Hüdavendigâr (Bursa) Sancağı: “...Bursa halkı bugün de düzenledikleri mitingde görünen ve iğrenç cinayetlere hukuka aykırı saldırılara karşı nefret duygularını göstermiş ve hükümetimizin Türk ve İslâm’ın kanını, ırzını koruma ve namus ve istiklalini savunma konusundaki kararlıcasına yapılan işleri maliyle canıyla ve bütün varlığıyla arka çıkmaya hep bir ağızdan bağırarak Yunan işgaline boyut eğmektense tek bir kişi kalıncaya kadar mücadele ile ölmeye karar vermişlerdir.” [21 Mayıs 1919] (s. 150-151).

İstanbul Sancağı: “Azâmet ve heybet sahibi padişahımız efendimiz,...işgali acıklı haberi ile kalbinden yaralanmış olarak toplantı düzenleyen İstanbul okulları bayan ve erkek öğretmenleri, yedi yüz senelik büyük devletimizin ve on dört yüzyıllık İslâm halifeliğinin savunulması uğrunda hayatını feda etmeye kesin kararlı bulduklarını... haksızlıklara, Türkiye’yi bölen herhangi bir antlaşmaya imza konulmaması yakarışına ek olarak yüce tahtınızın eşliğine kaldırıp eriştirirler...” [21 Mayıs 1919] (s. 162).

Kastamonu Sancağı: “Bugün Cuma namazının kılınmasından sonra Kastamonu’nun din bilgini, medrese öğrencileri, şeyh ve dervişleri, öğretmenler ve öğrenciler ile esnaf, tüccar ve çiftçiler parti görüşlerinden doğan bütün anlaşmazlıkları bütünüyle bırakarak, milletin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının ve memleketin siyasi ve fiili müdahalelerden tamamıyla

korunmasının sağlamak ve kutsal amaçları savunma amacıyla şimdye kadar bir benzeri görülmeyen bir toplantı düzenlediler...” [5 Haziran 1919] (s. 168-169).

Konya Sancağı: “... Her taraftan felakete uğramış milletin son rica ve niyazları olan bu açık hukukunu hayatında ne lazımsa yapılmasını ve millet kendisinin yardımcılarını hayatıyla kanıyla her şeyle yardımcı olup arka çıkmaya hazır bulunduğuyuz arz olunur” [21 Mayıs 1919] (s. 193).

Mamuretülaziz (Elazığ) Sancağı: “...İzmir ilinin Yunan askeri tarafından devletler hukukuna aykırı olarak işgali, buralarda çok büyük heyecan uyandırmış olmasıyla devlet hukukunu sağlayacakları sözünü veren büyük devletlerin bu önemli sorun üzerine dikkatlerini çekmek için ilimizde birçok köy, nahiye, kaza ve şehirde bulunan bütün bireyler şu milli matemde tek vücut olarak hareket eyleyeceklerinde birleşmiş...” [17 Mayıs 1919] (s. 216).

“...halife ve padişahlarının etrafında büyük bir bağlılıkla toplanan milletin hayatlarıyla engel olacağını ve bu hususta her özveriye hazır ve yüce halifemizin emirlerine hazır olduğumuzu bir kere daha ve büyük bir ümit ile halifelik yüce makamı eşliğine büyük bir heyecanla arz ve bütün uygarlık âleminde ve insanlığa ilan ediyoruz...” [11 Haziran 1919] (s. 219-220).

Sivas Sancağı: “...Osmanlı vatanı Osmanlılarındır. Bunu her milletin olduğu gibi bizim de ileri sürmemiz meydanda ve pek açıktır... Osmanlı tarihinin bir vakar ve şerefini taşıyan İzmir vilayetimizin işgalden kurtarılmasının İtilaf hükümetlerinin İstanbul’da bulunan siyasi temsilcilerinden niyaz ettik...” [17 Mayıs 1919] (s. 230).

“...Millet şerefli milli onura kefil olan şahsınızın soyluluğuna ve saygın hükümet kurulunun vicdan ve vatanseverliğinden emin ve soylu milletimin hukukunun ırkımıza ve şeref dolu tarihimize yakışacak bir şekil ve biçimle koruyacağına inancı tamdır...” [22 Mayıs 1919] (s. 230-231).

Trabzon Sancağı: “Sadrazamlığın yüce telgrafi il bağlılarına tebliğ ve yüksek anlamı merkezde gerekenlere anlatıldı. İzmir’e ait haksızca işlemler Osmanlı Kamuoyunu galeyana getirmekle beraber bu galeyan Osmanlılara özgü ağırbaşlılık yüce kişiliğiniz başkanlığı altındaki bakanlar kuruluna tam anlamıyla güven ile uygun bir surette ortaya konmuş ve zamanın önemini bilen Trabzon ve bağlı yerler halkı tarafından gerek bakanlık makamınıza ve gerek İtilaf Devletleri temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesi ile yetinilmiştir...” [20 Mayıs 1919] (s. 264).

“...Osmanlı hükümetinin kolları altında yaşamayı hatta onun kutsal gölgesinde ölmeyi şeref ve övünç bilen cemiyetimizin birbirleriyle çok ilgili gördükleri Doğu illeri hemşerileriyle aynı kutsal amacın korunması için yedi il ve bağlıları delegelerinden oluşmak üzere Erzurum’da büyük bir kongrenin toplanmasını karar ve güvence altına almışlardır...” [4 Haziran 1919] (s. 265).

Talep

Bitlis Sancağı: “İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi’nden alınan telgrafnamede İzmir ve çevresinin Yunanistan’a bağlandığı bildiriliyor... ileride bir olup bitti karşısında kalmamak ve gelecekte göç felaketiyle bahtsızlık belasına katlanmamak üzere memleketimizin alın yazısından

halkımızın haberdar edilmesini rica ve makine başında cevabınızı bekleriz” [21 Mayıs 1919] (s. 80).

Diyarbakır Sancağı: “...milletin son kurtuluş dayanağı olan çalışkan bakanlar kurulumuzun hızlı girişimleriyle... Vatanın değil İzmir gibi bir yerinin pek az bir organı için bile en gerideki nüfusunu bile fedaya hazır bulunan kesin kararlı bir milletin haklı isteklerini elde etmede zorlukla karşılaşmayacağı inancını taşımaktayız...” [22 Mayıs 1919] (s. 86-87).

“Bugün gelen ajansta tesadüf edilen Arabistan sınırından Karadeniz’e kadar uzanan Anadolu’nun kuzey ve kuzeydoğusundaki Türk vilayetlerinin yalnız Ermenistan’da geniş, kendi başına bir takım ayrıcalıklarla yönetim kabul edilmek koşuluyla Osmanlı Devleti’ne bırakılacağına yüce şahsınıza önerilmesi, memleketimizde geniş bir tepki uyandırdı. Ermenistan’ın geniş kendi başına bir takım ayrıcalıklarla yönetiminin hangi illeri ve nereleri içine almak istenildiğinin ve büyük ve kesin çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu bu yöre alın yazgısının ne olacağının açıklanmasını telgraf başında büyük bir istekle bekleriz.” [22 Mayıs 1919] (s. 86-87).

Edirne Sancağı: “...işgal ve ilhaktan vazgeçilmesi konusunda adı geçen devletler nezdinde girişimler ve öncülük yapılmasını dileriz” [17 Mayıs 1919] (s. 99-100).

“...İzmir şehri Osmanlı yurdunda sağ el ise Trakya’da sol eli olduğundan o memleketin süsü olan şehirlere karşı kurulan alçakça tuzağa güzel Trakya’nın da tutulması olasılığı kalplerimizi titretiyor. Sadrazamlık yüce katından daha önce yapılan açıklamadan çıkan sonuç kurtuluş ümidinin bir kere daha doğrudan Trakya hakkında tekrar edilerek son derecede titremeye sebep olan yüreklerimize ferahlık vermesini bütün Trakya halkı adına yüce kişiliğinizden dileriz.” [18 Mayıs 1919] (s. 100).

Erzurum Sancağı: “...İl merkezi ve bağlısı yerlerce son derece çalkantı ve heyecanda bulunan fikirler ve kamuoyunun duygularını azaltmak ve zihinlerin ruhsal olarak doyurulması için alınan kesin sonuç hakkında bilgi akışına izin verilmesi ve Tanrı’ya çok şükür asayişini bozacak en ufak bir olay bile meydana gelmediği arz olunur.” [18 Mayıs 1919] (s.135).

“...bu insanlık ve hukuk dışı işgalin kaldırılması için hükümetimizin vatan görevini yerine getireceğine emin olduğumuzu ve milletin her türlü özveriyle arka çıkmaya hazır bulunduğunu arz eyeriz” [25 Mayıs 1919] (s. 136).

Hüdavendigar (Bursa) Sancağı: “Padişahımız, güzel İzmir’in geçirmekte olduğu son acıklı olaylar karşısında Bursa heyecan içinde ağlaşıyor. Ciğerimize saplanacak bir düşman silahı önünde eğilmek istemeyeceğiz. Altı yüzyıldan beri beklediğimiz hükümdarlık tahtınıza sığınarak işaret buyrulacak fermanı gözlemekteyiz. Bize yol gösterin padişahımız” [21 Mayıs 1919] (s.150-151).

“...Milli onurumuza sürülen bu lekeyi temizlemek için kanımızın son damlasına kadar akıtmaya hazırız. Yüce hükümetimizden gayretli işler beklediğimizi arz eyeriz” [24 Mayıs 1919] (s. 153).

Kastamonu Sancağı: "...İzmir gibi bir Türk şehrinin Türklerin elinde kalmasında kesin yeterlik müjdeleyen Amerika Cumhurbaşkanı'nın prensiplerine uygun bir siyasetin ortaya çıkışı padişahımızın özel karşılıksız sevgilerini Kastamonu halkı adına ve yüz otuz bin nüfusa tercüman olarak istirham eyleriz. Bu konuda ve bütün durumda emir ve ferman vermek, emir sahibi olan kimsenindir." [16 Mayıs 1919] (s. 167).

Konya Sancağı: "...Medeniyet âleminin korumasından ayrı düşmüş olduğunu bir kere daha gören Müslümanlar, altı yüz yıllık bir insanlık devreleri olan bir azınlığın bundan böyle tutsaklığı altında aşağılanmış ve horlanmış yaşamaktansa hukukumuzu savuna savuna ölmeye, ...Bu kadar düşünmeksizin ve İslâm çoğunluğunun ayaklar altına alınan hukukunu Avrupa'daki uygar yüksek mahkemelere protestolarımızın gönderilmesini rica ederiz..." [16 Mayıs 1919] (s. 192-193).

Mamuretülaziz (Elazığ) Sancağı: "...Yüce saltanat tahtının etrafında toplanan ve alçakçasına yaşamaktansa vatanını savunurken ölmeyi kendisi için en büyük ve kutsal vazife bilen millet, işlerin hedefi ve istek olarak iki şey kabul etmiştir: birincisi herhalde milli bağımsızlığımızı koruma; ikincisi milli değerleriyle üstünlüğe sahip bir çoğunluk hukukunun azınlıklara feda edilmesine meydan verilmemesidir. Bugün il merkezinde toplanan ileri gelenler ve din bilginleri ve itibarlı kişiler ve siyasi topluluklar ve halk, vatandan ve gelecekte endişe ile heyecanlanan il halkını tatmin edecek resmi açıklamaları beklediklerini ve milli varlığımızı koruyacak arz edilen iki kural karşısındaki herhangi bir karar ve teklifi kabul edemeyeceğimizi hilafet yüce katınıza arz ediyoruz..." [11 Haziran 1919] (s. 219-220).

Sivas Sancağı: "...Yüce hükümetimizin uğradığı ümitsizlik ve bezginlikten kurtulacağından emin olduğumuz fiili girişimlerin neticesini büyük bir sabır ve metanetle beklemekte bulunduğumuz arz olunur" [17 Mayıs 1919] (s. 230).

"...Vatansever çalışmalarımıza bütün yetenek ve varlığı ile arka çıkacağına Allah huzurunda yemin eden bu cemaatin geleceğini açıkça görememekten doğan bir sınırlılık ile durumumuz hakkında hızlı bir şekilde gönderilecek bilgilerin bize ulaştırılmasını istirham ediyoruz. Ne oluyor? Bunu vakit ve zamanıyla bilelim. Çalışmalarımızda geç kalmayalım. İdamımız kararlaştırılmış ise ölümün yüksek bir şeklini seçime vakit bulmak isteriz." [4 Haziran 1919] (s. 232).

Trabzon Sancağı: "İzmir'de askeri işgal uğursuzluğuyla işlenen vahşicesine feci olaylar ilimiz içerisinde birer bela etkisini gösterdi... il halkı Yunanlılar'ın cana kıyma ve namusa saldırı yollu düzenledikleri hareketler insanlığa şiddetli protestoları İtilaf Devletleri nezdinde icra ve kutsal vatanın hiçbir parçasının bu gibi pis ve kirli ayaklara çiğnenmesine razı olmayacağının ulaştırılmasını istirham eyler." [25 Mayıs 1919] (s. 264).

Tehdit

Diyarbakır Sancağı: "...Bütün Osmanlıların her şekilde güven ve emniyetine sahip bulunan gayretli ve adil bakanlar kurulumuz bu konuda ittifak devletleri nezdinde verimli girişimlerde bulunmazsa bu yöre halkı ne olursa olsun diyerek İzmir'de vatan ordusuna katılmaya hazırdır. Çabuk ve hızlı önlemler alınması düşüncesiyle milletin kaynaşmasını dindirmek için yazılı

müjdeli bir haberi beklemekte bulunduğumuzu ve kararlı duygularımızın hemen yazılı basınla da duyurulmasını arz eyleriz...” [20 Mayıs 1919] (s.84-85).

Edirne Sancağı: “...Osmanlı-İslâm halkı, saltanatın mülkünün tamamını kuvvetli bir bütünlüğe bağlamak ve İzmir gibi Anadolu'nun en önemli şehrinin Yunan işgalinden kurtarılması için İtilaf Devletleri nezdinde kuvvetli girişimlerde bulunmaları... aksi taktirde ateş altında can vererek Yunanistan'ın boyunduruğunu kabul etmeyeceklerine yemin ettiklerini arz eylerim.” [24 Mayıs 1919] (s. 101).

Erzurum Sancağı: “...Ne yazık ki ne yüce hükümetimizin kamuoyunun bu haklı isteğine karşı girişim ve çalışmalarına ne de İtilaf Devletlerinin küçümsenen ve hor görülen hak ve adaletin onarılmasına yönelik çalışma ve gayretine hazır bulunmadığımızı gören Erzurumlular, ...hükümetten kesin ve etkin girişimlerde bulunmasının istenmesine ve adalet hakkının kendilerinden beklediği görevin savsaklanmaması hususunun İtilaf Devletlerine bildirilmesine ve Doğu illeri hakkındaki anormal ve hukuk dışı aşırı heveslere gerçek bir renk verilerek apaçık hükümleri kapsayan, ... bir Ermeni hukukunun kabul edilmesi niteliği anormal ve hukuk dışı bulunması nedeniyle kesinlikle kabul edilemeyeceğinin eklenmesine karar verilmiştir...” (12 Haziran 1919) (s. 140-141).

Van Sancağı: “...Doğu illerine Ermenilerin yönetimi altında özerklik verilmek istenildiğini haber aldık. Çok açık olan hukukumuzu göz önüne alınmazsa sorumluluk buna neden olanlara ait olmak üzere çocuk ve kadınlarımızı ön saflara sürerek iki atış arasında yok ettikten sonra son askerimizin kanı dökülünceye kadar savunmaya karar verdiğimizizi ve kesin bir cevap alıncaya kadar toplantılarımıza son vermeyeceğimizi arz ve adaletinize müracaat ederiz.” [4 Haziran 1919] (s. 285).

İtilaf Devletlerine

Kınama

Ankara Sancağı: “Ankara, İzmir gibi vatanın kalbi ve ruhu olan memleketimizin Yunanistan'a teslimini duyunca biz Ankara Türk-İslâm kadınları, cehennemini bir azap içinde yaşamaya başladık. ..büyük devletlerin alın yazgısına el koyması üzerine susması, Türk egemenliğinin boynunu vurdurmak ve değersizliğe sürüklemektir. Acaba büyük devletlerin adalet ve hakka aykırı olan bu hareket ve davranışlarıyla genel barışa katkıda bulunmuş olacaklar mıdır? Kesinlikle katkı sağlamış olmayacaklardır...” [28 Mayıs 1919] (s. 38).

Aydın Sancağı: “...Amerika Cumhurbaşkanı haşmetli Wilson hazretlerinin ortaya koydukları prensibe aykırı olarak İzmir civarını işgal eden Yunan askerinin uluslararası hukuk ile asla uygun düşmeyen saldırı hareketleri ... Müslüman halka öldürme ve yakışsız davranışlara katılmak ve her yönden Yunan askerinden cesaret alan yerli Rumların da günahsız Müslümanlardan birçoklarını katli, yok etme ve İslâm mağazalarına saldırı ile çapulculuk ve yağma eylemlerine giriştikleri bu içler acısı durum içinden kurtulabilip de gelenlerin gözleriyle gördükleri tespitlere dayalı ifadelerden anlaşılmış...” [20 Mayıs 1919] (s. 60-61).

Diyarbakır Sancağı: “Adalet ve insaniyetin koruyucusu olmak onuruyla temsilcileri bulunduğunuz büyük devletlerin Yunan işgal kuvvetleriyle İzmir’de yapmaya cesaret etmiş oldukları namusa saldırı, adam öldürme, yağma gibi yürekler acısı ve utanılacak durumu acaba nasıl değerlendiriyorlar?... Osmanlılar Barış Konferansı’nın adilcesine kararını büyük bir sabır ve gönül rahatlığı ile beklerken böyle ansızın ortaya çıkan acıklı olaylar karşısında kızgınlık ve çalkantıların artık üstü kapanamayacaktır...” [22 Mayıs 1919] (s. 85-86).

Edirne Sancağı: “...İzmir’de ezici çoğunluğun Türklerde olması ve İzmir’in Osmanlı Devleti’nin başta ve hatta Osmanlı padişahlığından evvel bile bir Türk memleketi olduğu halde Yunanlılar gibi uygarlıktan nasibini ve payını alamamış ve orada büyük çoğunluğa sahip Müslümanları zulm ve yok edecek bir devlet tarafından işgaline boyun eğmek dünyada görülmemiş bir haksızlık olacağı yönüyle bütün milli varlığımızla protesto ederiz...” [16 Mayıs 1919] (s. 99).

Hüdavendigâr (Bursa) Sancağı: “Milletlerin, azınlıkların, yenilgiye uğrayanların, zayıf ve güçsüzlerin haklarını gözetmeyi, barışın en büyük koşulu kabul etmekle siyasi ahlâkın ciddiyet ve yüceliğini kanıtlayan demokrat ve faziletli Amerika, İzmir’in bir hakka dayalı olmayarak Yunanlılar tarafından işgaline göz yummayacaklardır. Özellikle işgal esnasında halâ orada çocuklara yapılan korkunç feryatların kulaklarda ve ruhlarda yankılanan cinayetler karşısında titremeyecek ve isyan etmeyecek hiçbir uygar kalp düşünülemez...” [21 Mayıs 1919] (s.150-151).

Kastamonu Sancağı: “...Eğer bu prensipler bir aldatmacayı içermiyorsa bunlar ne için geliyor ve hangi esasa dayalı olarak büyük çoğunluğu tamamen Müslüman ve Türk olan memleketimiz azınlıklara armağan edilmek isteniyor. Anadolu’muzun batı taraflarını Yunan’a, güney taraflarını İtalya’ya doğunun bir kısmı henüz kendini kanıtlayıp kanıtlayamadığı bile anlaşılmayan Ermenilere hangi gerekçeyle verilmek isteniyor? Her taraf bilsin ve öğrensin ki bütün tarihleriyle nüfuslarının büyük çoğunluğu milli ve dini kuruluşlarıyla o muhteşem anıtsal eserleriyle etkin uygarlığıyla Türk ve İslâm olan bu yerler hiçbir şekilde ayrılık kabul etmez. Çünkü memleketimizin topluluğundaki kutsallık sırf Türklere aittir. Akdeniz’den yollarımızı kapamak ve sonra doğudan, güneyden sıkıştırmak bizlere nefes alma hakkı bırakmamak demektir... Galiplerimiz Türkleri acaba bir millet olarak mı tanımak istemiyorlar? Eğer böyle ise bin üç yüz senenin dini ve milli övücümüzden gökyüzüne yükselen manevi varlıklar âlemi ile ilgili minarelerimizle uyuşan o muhteşem kubbelerimizden utanç duysunlar.” [5 Haziran 1919] (s.168-169).

Konya Sancağı: “...İzmir gerek nüfus, gerek eserler ve gelenekleri bakımından Türk şehridir. Anadolu halkı zarif ve nazik başlı ve namusludur. Huzur bozacak hiçbir hareketleri yoktur. Sizlere ne haber verilirse büyük yalandır, bir propagandadır. Güvendiğiniz bir kurul ile inceden inceye araştırınız. Milletler Cemiyeti’nin prensiplerine uygun olarak yapılan işgalin haksızlığından dolayı protesto eder...” [20 Mayıs 1919] (s. 194).

Mamuretülaziz (Elazığ) Sancağı: “...İzmir’imizin işgali sırasında Yunan askerleri tarafından ... uğradıkları zulm ve saldırdan dolayı sadece cihanın koruyucusu görevini üstlenen büyük İtilaf Devletleri hükümetlerinden değil; bütün uygarlık âlemine karşı bu hain ve acımasız hareketleri protesto ettiğimizi...” [22 Mayıs 1919] (s. 217).

Talep

Ankara Sancağı: "...Anadolu'muzun sürekli karışıklık ve çalkantı oluşturacağından, güvenliği sağlama kaygısıyla İzmir'imizin işgali, adaletine inandığımız birleşik üstün devletlerce uygun görülürse pek dost ruhumuz olan kendi askerleriyle yürütülmesini isterken ... kalplerimizin yaralarının daha da artmasına meydan verilmemesini yalvararak dileriz" [18 Mayıs 1919] (s. 36-37).

Aydın Sancağı: "...Yunan askerinin İzmir'den çıkarılması ve eğer kutsal vatanımızın ateşkes koşullarına göre işgali gerekiyorsa adaletlerinden kuşku duymadığımız başka bir devlet kuvvetlerinden birinin onların yerine geçirilmesi ve memleketin kaderini yeniden kazanacak ellere bırakılmasını dünya esenliği adına arz ederiz" [20 Mayıs 1919] (s. 60-61).

Diyarbakır Sancağı: "...Temsilcisi buldukları büyük devletlerden Wilson prensibine ve yirminci yüzyıla yaraşır adalete ulaşmamızı ümit ediyoruz..." [20 Mayıs 1919] (s. 84-85).

Edirne Sancağı: "...Bugün büyük bir adalet yığını havası şeklinde toplanan halk bu açık haksızlığın büyük devletler aracılığıyla kendi geçerli hukuk kuralları içinde onarılarak Osmanlı hukukuna uyulması ve büyük gürültülerle duyurulan prensiplerine dayalı olarak ricada bulunuruz" [19 Mayıs 1919] (s. 100-101).

Hüdavendigar (Bursa) Sancağı: "...Kral Victor Emanuel Hazretlerine Bursa'da miting halinde toplanan binlerce halkın feryatlarını arz ve takdime yüksek kişiliğinizi vekil ederken (İtalyan temsilcisi) dünyada adalet olmamıştır kuralının olup olmadığına inanmak isteriz" [21 Mayıs 1919] (s.150-151).

Kastamonu Sancağı: "1-Müslümanlık artık zahiri vaadlerle aldatılmamalıdır. 2 - Bay Wilson hiçbir kayda bağlamayarak bütün dünya milletleri nam ve hesabına ilân ettiği hak ve adalet prensipleri biz Müslümanlardan da esirgemeyeceğini ilân etmeli. 3 - Memleketinizin bin seneden beri Anadolu'daki İslâm ve Türk istiklâl ve toprak bütünlüğünü hiç kimsenin bozup değiştiremeyeceğini dünya barışı adına kendilerinden verilmesini uygun görenler hem bize ve hem bu kutsal hukukumuzu bilmeyenlere hemen bildirilmelidir. 4 - İsterse geçici niteliğe sahip olsa bile Yunan gibi macera arayıcı milletlerin galip gelenlerin arka çıkmasıyla olan işgallerine hemen son verilmeli ve sevgili Anadolu'muzun işgal edilen yerleri kurtarılmalıdır..." [5 Haziran 1919] (s.168-169).

Konya Sancağı: "Sizler ki büyük ve uygar milletin saygın vekillerisiniz... Bu sıfatlar ile sizleri yalnız bağlı olduğunuz devlet ve milletlerin değil bütün insanlığın ve uygarlığın temsilcisi görmek istiyoruz... Yunanlıların ve onlara katılan Hristiyan unsurların ne yaptıklarını işittiniz. Bunların parçalamadıkları ırz ve namus, katletmedik günahsız çocuklar, yağma etmedik mesken ve yurt, yıkılmadık kuruluşlar, çıldırtmadık İslâm kalmadığını da yapılan araştırmalarla doğruluğu ortaya çıkarmanızdır... Müslüman isek insandan başka bir şey değiliz... Müslümanları katil ve imha ve buna da Yunan askerini alet etmek hangi adalet ve insaniyete yakışır bilmeyiz... Bizi bu son dramdan korur ve başka yollarla korunmamıza yardımcı olursanız gerçek uygarlık görevinde milletlerinizi bir daha büyüklüğünü kanıtlamış olursunuz..." [16 (21) Mayıs 1919] (s. 191-192).

Mamuretülaziz (Elazığ) Sancağı: “...İzmir boşaltılıp İslâm saltanatına terk ve iade edilmedikçe buradaki galeyan fikirlerinin yatışmayacağını, damarlarında son bir damla kalıncaya kadar canlarını fedaya, her bir özveriyi yapmaya kararlı bulunan milletin kızgınlığının ve heyecanının sakinliğe erişebilmesi ancak İtilaf Devletleri'nin adalet ve insaniyetiyle yatışabileceğini arz eyeriz.” [27 Mayıs 1919] (s. 218).

Tehdit

Ankara Sancağı: “...Albayrak etrafında toplanacak Türk ulusal onurunu koruyacaklardır. Yedi yüz senelik parlak ve görkemli bir tarih sahibi olan Türk ve İslâm milleti, yaşam hakkını yok ettirmeyecek adaletli ve sürekli bir gücü elinde bulundurmaktadır...” [28 Mayıs 1919] (s. 38).

Aydın Sancağı: “...Rumeli ve Girit'de olduğu gibi her girdiği yeri kana boğmuş zulm ve facialar yapan ve milletleri yok etme yolunu alışkanlık haline getirdiği sonuç olarak benliğimizde sabit olan Yunan askerinin toprağımıza girişlerini bu kere de büyük bir öfkeyle geri çeviririz...” [20 Mayıs 1919] (s. 60-61).

Edirne Sancağı: “...Bizi İtilaf Devletleri ya sonsuza dek Osmanlı olarak görecektir veyahut bunun için nasıl öleceğimizi seyredecektir...” [24 Mayıs 1919] (s. 101).

Kastamonu Sancağı: “...zorla yapılan her şey bir gün yine zor gücüyle yıkılmaya mahkûmdur... Bilsinler ki her şey Müslüman Türk'tür ve Türk'ün de kalacaktır...” [5 Haziran 1919] (s. 168-169).

Konya Sancağı: “...Şu bilinen bir gerçektir ki, tıpkı fertler gibi milletlerin de bir milli onuru vardır. Yalnız onun için yaşarlar. Onun için teneffüs ederler. Bu aşırı bir biçimde zarar görürse dengesi bozulur ve durdurulması mümkün olmayan tepkileri ortaya çıkarır...” [20 Mayıs 1919] (s. 191-192).

Değerlendirme

İtilaf Devletleri'nin sözde Mondros Antlaşması'na dayanarak başlattığı işgal olayları, nihayetinde Yunanlıların İzmir'e ayak basmasıyla halkta öfke ve tepkinin dışavurumuna yol açmıştır. Yurdun hemen her bölgesinden İstanbul'a çekilen telgraflarda; işgale yönelik kınama, tepki, talep ve tehditler dile getirilmiştir. Yukarıda yer alan incelemede, merkeze yakın vilayetlerden çekilen telgraflarda padişah ve hükümetine olan güven ve bağlılık ifadelerinin daha çok yer aldığı görülürken, merkezden uzak bölgelerde ise bu bağlılık ifadelerine fazlaca yer verilmediği, aksine tehdide varan sözlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin Edirne, İstanbul ve Bursa gibi Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış illerde, İstanbul Hükümetine ve padişaha bağlılık ve destek mesajının yoğun olduğu görülmektedir. Öyle ki, Edirne'de “Osmanlı padişahlığının hukuksal varlığı Tanrısal ve sarsılmazdır” (Selvi, 2007, s. 101); İstanbul'da “Azâmet ve heybet sahibi padişahımız efendimiz” (Selvi, 2007, s. 162) ve Bursa'da “Altı yüzyıldan beri beklediğimiz hükümdarlık tahtınıza sığınarak işaret buyrulacak fermanı gözlemektediriz. Bize yol gösterin padişahımız” (Selvi, 2007, s. 150-151) ifadeleri yer almaktadır. Edirne'de dikkati

çeken bir husus da Trakya meselesidir. Nitekim Paris Barış Konferansı'nda Venizelos, Trakya'nın da Yunanistan'a ilhakını talep etmiştir (Kurtuluş, 1979, s. 13). Bu nedenle çekilen telgraflarda, padişahlık makamı yüceltilerek, bu konuda hükümetin kararlı tavırlar sergilemesi ve olumlu sonuçlar elde etmesi beklenilmektedir.

Padişaha ve hükümetine yönelik güvensizlik ve tepkinin en net Ermenistan meselesi üzerinden yöneltildiği görülmektedir. Örneğin Bitlis, Diyarbakır, Erzurum ve Van'dan çekilen telgraflarda işgale karşı birlik ve beraberlik vurgusunun yanı sıra, Ermeni meselesine yönelik hükümetin hiçbir girişimde bulunmaması, daha doğrusu işi ağırdan alması üzerine yöneltilen eleştiri ve tehdit ifadeleri dikkat çekicidir. Bitlis'te "bir olup bittiye ve göç felaketine uğramamak" (Selvi, 2007, s. 80) şeklinde başlayan cümlede; Diyarbakır'da hangi bölgelerin Ermenistan'a verileceği endişesine ilişkin "...Kürtlerin oluşturduğu bu yöre alın yazgısının ne olacağının açıklanmasını telgraf başında büyük bir istekle bekleriz..." (Selvi, 2007, s. 86-87); Van'da "Çok açık olan hukukumuz göz önüne alınmazsa sorumluluk buna neden olanlara ait olmak üzere" (Selvi, 2007, s. 285) ve Erzurum'da bütün bu meselelerin çözümüne ilişkin hükümete yönelik "Ne yazık ki ne yüce hükümetimizin kamuoyunun bu haklı isteğine karşı girişim ve çalışmalarına ne de İtilaf Devletlerinin küçümsenen ve hor görülen hak ve adaletin onarılmasına yönelik çalışma ve gayretine hazır bulunmadığınızı gören Erzurumlular..." (Selvi, 2007, s. 140-141) ifadelerinde İstanbul'a ve İtilaf Devletleri'ne olan güvensizlik açıkça ortaya konulmaktadır. Bilindiği üzere Mondros Mütarekesi'nden sonra İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda Ermeniler, Türk topraklarına saldırılar düzenleyerek Akdeniz'e sahili olan Büyük Ermenistan ülküsünün yakın bir gelecekte gerçekleşeceğini düşünüyorlardı (Yerasimos, 2000, s. 31-34). Nitekim 30 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda Ermenileri umutlandıran bir karar alınmıştır. Ermeni patriği Zaven, Yunan patriğinin İngiliz Yüksek Komisyonu'na sunduğu dilekçesi ile İtilaf Devletleri'ni Anadolu'yu işgal etmeye teşvik etmişti (Özçelik, 2017, s. 655). Zira böyle bir işgalde, Doğu Anadolu'yu elde edebileceklerdi.

Erzurum ve milli mücadeledeki yeri hakkında yapılan incelemelerde, çoğunlukla Milli Mücadele'nin Erzurum'dan başlatıldığı söylenilmektedir. Gerçekten de o dönemin ilk büyük kongresinin Erzurum'da düzenlenmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın kongrenin hemen öncesinde Erzurum'a gelmesi, burada askerlik mesleğinden istifa ederek kongreye katılması ve kongre başkanı seçilmesi; en önemlisi de kongrenin sonunda oluşturulan Temsil Heyeti'ne başkan kabul edilmesi, Milli Mücadele tarihinin seyrini değiştiren gelişmelerdir (Küçükkuşurlu, 2016, s. 50).

İtilaf Devletleri'ne yönelik telgraflarda yer alan ifadelerde ise çok fazla olmasa da, bu devletlere karşı duyulan güven açıkça dile getirilmiştir. Özellikle de Ankara ve Aydın'da dikkati çeken en önemli olay, İtilaf Devletleri'ne karşı duyulan koşulsuz güvendir. Zira telgraflarda, eğer illa da işgal olacaksa bunun İtilaf Devletleri'nden biri tarafından olmasının tercih edildiğinin açıkça belirtilmesi, o dönem halkının olayları analiz etme biçimi ve siyasi duruşu hakkında anlamlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu noktada Aydın'daki telgrafların hemen hepsinde adı geçen Hürriyet ve İtilaf Partisi, Tural'a göre (2004, s. 68) iki ana prensip etrafında kümelenmişti: Bunlardan ilki Osmanlıcılık diğeri ise adem-i merkezîyet ilkesiydi. İdari aşamadan siyasi aşamaya sıçramış olan bu anlayış, azınlık gruplarını partiye çeken oydaşma noktasının belki de en önemli

nedeniydi. Hal böyle olunca, telgraflarda İtilaf Devletleri'ne karşı dillendirilen övgü ve güven daha net anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde Bursadan Amerika ve İtalya'ya ithafen çekilen telgraflarda da devlet başkanlarına ve tarihlerine abartılı övgülere yer verilirken Türk tarihi ve gücünden hiçbir şekilde bahsedilmediği görülmektedir.

Ancak, yine de bu devletlere karşı güvensizlik daha çok dile getirilmiştir. Özellikle Wilson Prensipleri'ne ve Paris Barış Konferansı'na dayanılarak işgal ve söz konusu devletlerin tutumu sert bir dille eleştirilmiştir. İlhak tehlikesi karşısında ise daha sert ve tehdit içeren ifadelerle buna karşı durmak için ne gerekiyorsa yapılacağı bildirilmiştir. Tıpkı Konya'daki telgrafta yer alan şu ifade de olduğu gibi: "...tıpkı fertler gibi milletlerin de bir milli onuru vardır. Yalnız onun için yaşarlar. Onun için teneffüs ederler. Bu aşırı bir biçimde zarar görürse dengesi bozulur ve durdurulması mümkün olmayan tepkileri ortaya çıkarır" (Selvi, 2007, s. 194). Konya'da telgrafların neredeyse tamamında "genel halk adına" ifadesinin yer almasından da, kolektif bilincin oluştuğu ya da oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Ancak hemen her yerde etkili olan yabancı devletlerin işbirlikçi örgütleri, propaganda faaliyetleriyle ortaya çıkan bu birlikteliği bozucu ya da yok edici etkide bulunmuştur. Nitekim Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'yu kendi aralarında paylaşmaya karar veren İtilaf Devletleri'nin öncelikle işgal etmeyi düşündükleri yerlerden biri de Konya'dır. Avanas'ın da belirttiği gibi (1998, s. 29-30) Konya, Anadolu'nun güneyindeki vilayetleri İstanbul'a bağlayan, ayrıca batıya da açılabilen önemli bir kavşak noktasında yer almaktadır. Bu nedenle İngilizler, mütareke hükümlerini gerekçe göstererek Konya'yı Batı ve Güney bölgelere asker ve mühimmat sevkiyatı için bir üs olarak kullanmışlardır. Aynı zamanda kendileri ile işbirliği yapan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Sulh ve Selamet Fırkası, İngiliz Muhipleri gibi cemiyetler aracılığıyla Konya halkı üzerinde nüfuzlarını sürdürmüşlerdir. Bu yüzden o dönem Konya'da çıkan isyanlarda, İngiliz ve İstanbul hükümetlerinin desteğindeki bazı din adamlarının etkisi oldukça fazladır. Yaşanan bu durumlar, halkın Milli Mücadele'ye katılımı noktasında tereddütler yaşamasına sebep olmuştur (Semiz ve Toplu, 2017, s. 257-258).

Söz konusu tarihlerde Sivas ve çevresinde bulunan azınlıklar, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. ve 24. maddelerine dayanarak müdahale etmelerini sağlamak için harekete geçmişlerdi. Anadolu'da protestoların çoğalması, azınlıkların gerçek dışı şikayetlerinin artması üzerine, İstanbul'daki İngiltere Fevkalâde Komiserliği harekete geçerek, Bâb-ı Ali'ye tebliğler, Harbiye Nezareti'ne de notalar vermiştir. Bu konudaki şikâyetlerden biri de Sivas ile ilgilidir. Şikayette, bölgede bulunan Hristiyanların Türkler tarafından ölümle tehdit edildiği bu ve benzeri durumların İtilaf Devletleri tarafından Sivas'ın işgali için bir sebep olabileceği belirtiliyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Havza'dan Harbiye Nezaretine 3 Haziran 1919 tarihinde çektiği telgrafta "Sivas ve civarında bulunan Ermenileri ve yeni gelen mültecileri tehdit edecek hiçbir hadise olmamıştır. Sivas ve çevresinde endişe verici bir durum yoktur. Herkes iş ve gücüyle meşguldür." (Tosun, 1996, s. 71-72) diyerek, İstanbul'u bilgilendirmiştir. Zira "...yüce kişiliğinizin müjdesini ağırbaşlılık ve sessizlikle bekler...müsaadelerinizi istirahat eyleriz" ifadesinden de hükümete iletilen talep ve şikâyetlerin neticesinin sükûnetle beklendiği anlaşılmaktadır (Selvi, 2007, s. 230).

Trabzon'da incelenen telgrafların neredeyse tamamında Trabzon Muhâfaza-yı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin talep ve şikâyetleri yer almaktadır. 1917 Ekim Devrimi'ni takiben 1918'de işgalden kurtarılan (Genelkurmay Başkanlığı, 1993, s. 453) Trabzon, Rus ordusunun Erzurum'la birlikte ele geçirmek istediği stratejik noktaların başında gelmektedir (Albayrak, 1981, s. 100). Yaşananları fırsat bilen Rum militanlar, buralarda eski Rum Pontus Devleti'ni kurmak için harekete geçmişlerdir. Böylece, bölgedeki yabancı emel ve istilalarına karşı koymak için Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur (Goloğlu, 1968, s. 18). Telgraflarda merkeze bağlılıkla birlikte, bölgedeki huzursuzluk ve hareketlenmelerden de bahsedilmektedir.

İncelenen telgraflar içerisinde hemen her konuda en kapsamlı ifadelerin Kastamonu'da yer aldığı görülmektedir. Kastamonu, Mondros Mütarekesi sonrasında başlayan işgaller devresinde herhangi bir işgale maruz kalmamasına rağmen, Millî Mücadele'den yana tavır sergileyerek, vatanın işgallerden kurtarılması sürecinde önemli görevler üstlenmiştir. Örneğin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarıyla ve sayısız mitinglerle milli heyecan her zaman için zinde tutulmuştur. Eski'nin çalışmasında da belirtildiği gibi (1996, s. 39-40) İzmir'in işgali sonrası başlayan mitinglerden sadece kadınların düzenlediği ilk kadın mitingi Kastamonu'da yapılmıştır. Yine basın-yayın faaliyetleriyle de halk gelişmekte olan olaylar hakkında zamanında bilgilendirilmiştir. Belki de bu nedenle telgraflar içinde en kapsamlı, akılcı ve gerçekçi değerlendirme Kastamonu'dan çekilen ve yukarıda önemli noktaları verilen telgraflardır. Şüphesiz tüm vilayetlerden çekilen telgraflar İzmir'in işgaline karşı halkın duyduğu tepkiyi dile getirmektedir. Ancak, bu telgraflar içinde, söz konusu vatanın bağımsızlığı ve bütünlüğü olunca, halkın sergilediği ya da sergilemesi gereken birlik ve beraberlik en güzel şu cümlelerle dile getirilmektedir:

...Kastamonu'nun din bilgini, medrese öğrencileri, şeyh ve dervişleri, öğretmenler ve öğrenciler ile esnaf, tüccar ve çiftçiler parti görüşlerinden doğan bütün anlaşmazlıkları bütünüyle bırakarak, milletin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının ve memleketin siyasi ve fiili müdahalelerden tamamıyla korunmasını sağlamak ve kutsal amaçları savunma amacıyla... (Selvi, 2007, s. 168-169)

Aynı şekilde Elazığ'da da "...ilimiz birçok köy, nahiye, kaza ve şehirde bulunan bütün bireyler, şu milli matemde tek vücut olarak hareket eyleyeceklerinde birleşmiş olarak bulduklarından..." (Selvi, 2007, s. 216) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kolektif ruhun oluşmasında ve bunun toplumsal bir harekete dönüşmesinde gereken en önemli unsurun yani birlik ve beraberliğin telgraflar aracılığıyla tüm yurttan oluştuğu görülmüştür.

Sonuç

Toplumsal hareket teorisyenleri, hareketin tabandan başlaması konusunda aktif bir bakış açısını benimsemektedirler. Bu nedenle de toplumsal hareket taraftarları, kolektif eylem yoluyla geleceklerini etkileme gücüne sahip oldukları algısını taşımaktadırlar. Zira kolektif eylem, insanların ortak bir amaca ulaşmak için tekrar tekrar veya belirli bir süre boyunca birlikte yaptıkları ve paylaştıkları şeylerdir. İnsanlar, çevrelerindeki dünyadan dışlanmış ya da siyasal kurumların toplumu nasıl yönettiği konusunda derin bir güvensizlik hissettiklerinde,

genelde kolektiflik temelinde toplumsal bir hareket ortaya çıkar. Bu noktada 1919 yılının hareket örgütleyicileri, hem ülkenin içinde bulunduğu durumu hem de dünyanın sosyo-politik durumunu iyi tahlil etmiş, ne istediğini bilen bilinçli bir topluluktur. Telgraflar üzerinden oluşan “biz” duygusu, kısa sürede toplumun geneline yansımış ve böylece Milli Mücadele ruhunun kuvvetli temelleri atılmıştır. Tüm yurtda düzenlenen mitinglerin yanı sıra padişah ve hükümeti başta olmak üzere İtilaf Devletleri'nin İstanbul temsilcilerine, Avrupa ve Amerika devletlerinin devlet başkanlarına çekilen protesto telgrafları da bunu destekler niteliktedir. Bu telgraflarda, padişah ve makamına yönelik tepkilerin ve güvensizliklerin çoğunlukla merkeze uzak vilayetlerde doğrudan dile getirildiği, merkeze yakın yerlerde ise padişaha bağlılık sözlerinin daha ön planda olduğu, tepkilerin ise talep şeklinde dolaylı olarak belirtildiği görülmüştür. İtilaf Devletleri'ne yönelik telgraflarda ise kınama ve tepki söylemlerinin ağırlıkta ve doğrudan olduğu, Türklerin ve İslamiyet'in tarihi üzerinden tehditlerin dile getirildiği görülmektedir. Kısacası Milli Mücadele hareketinde telgraflarla başlayan tepkilerin çok kısa bir sürede tüm yurda yayıldığı ve çok geçmeden de fiili hareket dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu noktada toplumsal hareketlerin en önemli unsuru olan kolektifliğin ve bunun üzerinden oluşan ortak kimliğin, incelenen telgraflarda olduğu ve bu noktada çalışmanın varsayımının ve amacının doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

- Akşın, S. (1986). Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e çıkarma kararı. *Üçüncü askerî tarih semineri bildirileri: Türk-Yunan ilişkileri içinde (174-185)*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Albayrak, H. (1981). *Trabzon'dan Atatürk'e*. Trabzon: Özkan Ofset Matbaacılık.
- Apak, R. (1990). *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi nasıl kuruldu?* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Avanas, A. (1998). *Milli Mücadele'de Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ayışığı, M. (2002). Unutulan soykırım: Batı Anadolu'da Yunan mezalimi, *Türkler*, 15, 776-789.
- Bhonagiri, A. (2016). *Social movements: Topic guide*. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham.
- Castells, M. (1983). *The city and the grassroots: A cross-cultural theory of urban social movements*. Berkeley and Los Angeles: The University of California Press.
- Castells, M. (2004). *The power of identity* (2. Baskı). Oxford/Malden: Blackwell.
- Collas, A. (2002). *International civil society movements in world politics*. Cambridge: Polity Press.
- Çayır, K. (1999). Toplumsal sahnenin yeni aktörleri: Yeni sosyal/toplumsal hareketler. K. Çayır (Yay. Haz.) *Yeni sosyal hareketler içinde (13-35)*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çukurova, B. (1987). 15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan mezalimi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(8), 461-471.
- Diani, M. (2001). Social movement analysis and voluntary action analysis: An idiosyncratic view. *The third sector from a European perspective içinde (1-25)*. İtalya: University of Trento.
- Eski, M. (1996). İlk kadın mitingi. *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. yıldönümü uluslararası sempozyumu: 10-11 Aralık 1994 Kastamonu içinde (33-47)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Eyerman, R. ve Jamison, A. (1991). *Social movements: A cognitive approach*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Fuentes, M. ve Frank, A. G. (1990). Toplumsal hareketler üzerine on tez. (A. Gürata ve T. Bora, Çev.). *Birikim*, 16, 29-41.
- Fuchs, C. (2006). Systemic practice and action research. *The Self-Organization of Social Movements*, 19(1), 101-137.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1993). *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 üncü Ordu Harekâtı: Cilt II*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel ve C. Güzel, Haz.). İstanbul: Ayrıç Yayınları.
- Goloğlu, M. (1968). *Erzurum Kongresi*. İstanbul: Nüve Matbaası.
- Jasper, J. M. (2002). *Ahlaki protesto sanatı*. (S. Öner, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karlı, E. (2004). *Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Kessler, G. (1985). *Sosyolojiye başlangıç*. (Z. F. Fındıkoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Kurat, Y. T. (1986). Yunanistan'ın Küçük Asya macerası. *Üçüncü askerî tarih semineri bildirileri: Türk-Yunan ilişkileri içinde (407-423)*.
- Kurtuluş, Ü. (1979). *Batı Trakya'nın dünü bugünü*. Ankara: Sinan Matbaası.
- Küçükuşurlu, M. (2016). Milli Mücadele Erzurum'undan mühim bir mektup. *Mavi Atlas*, 6, 49-58.
- Le Bon, G. (2005). *Kitleler psikolojisi*. (S. Demirkan, Çev.). İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Melucci, A. ve Avritzer L. (2000). Complexity, cultural pluralism and democracy: Collective action in the public space. *Social Science Information*, 39(4), 507-52.

- Melucci, A. (2004). Toplumsal hareketler ve günlük hayatın demokratikleşmesi. J. Keane (Der.), *Sivil toplum ve devlet: Avrupa'da yeni yaklaşımlar* içinde 271-291. (L. Köker, A. Çiğdem, M. A. Küçük, A. Bora ve A. Nur, Çev.). Ankara: Yedikıta Yayınları.
- Merton, R. K. (1983). *Introduction to sociology*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Mısıroğlu, A. (1976). *Kuva-yı Milliye'nin kadın kahramanları*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler*. (A. Kotil, Çev.). İstanbul: Cep Üniversitesi İletişim Yayınları.
- Öktem, H. R. (1991). *Mütareke ve işgal anıları*. (Z. Arıkan, Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özçelik, İ. (2017). Milli Mücadele Döneminde Ermeni Meselesi. *Ulakbilge*, 5(11), 655-682.
- Özsoy, O. (2007). *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı* (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ron, E. ve Jamison, A. (1991). *Social movements: A cognitive approach*. Cambridge: Polity Press in association with Basil Blackwell.
- Sarihan, Z. (2004). *Kurtuluş Savaşı gençliği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Selvi, H. (2007). *İşgal ve protesto*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Semiz, Y. ve Toplu, G. (2017). Milli Mücadele Döneminde Konya ve Atatürk. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 254-283.
- Şentürk, Ü. (2006). Küresel yeni sosyal hareketler ve savaş karşılığı. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 31-46.
- Sunata, İ. H. (2006). *İstanbul'da işgal yılları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Taçalan, N. (2007). *Ege'de Kurtuluş Savaşı başlarken*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tilly, C. (2004). *Social movements: 1768-2004*. Boulder/London: Paradigm.
- Touraine, A. (1985). An introduction to the study of social movements. *Social Research*, 52(4), 749-787.
- Toynbee, A. J. (2000). *Bir devletin yeniden doğuşu II*. (K. Yargıcı, Çev.). İstanbul: Çağdaş Matbaacılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*. (2009). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türkmen, Z. (2016). *Milli Mücadele yıllarında İstanbul mitingleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Tosun, R. (1996). Milli Mücadele'de Sivas'ın yeri ve önemi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 67-86.
- Tural, E. (2004). II. Meşrutiyet Döneminde siyasi partilerin taşra politikaları. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(4), 57-82.
- Umar, B. (1974). *İzmir'de Yunanlıların son günleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uysal, A. (2007). İlk dönem kolektif davranış ve toplumsal hareket kuramları. *Tezkire*, 46-47, 30-47.
- Yerasimos, S. (2000). *Kurtuluş Savaşında Türk Sovyet ilişkileri (1917-1923)*. İstanbul: Boyut Yayınları.